

Grażyna Michalczuk

Sprawozdanie kapitału intelektualnego - źródło informacji o kreatorach wartości przedsiębiorstwa

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 6, 363-375

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Grażyna Michalczuk

**SPRAWOZDANIE KAPITAŁU INTELEKTUALNEGO
– ŹRÓDŁO INFORMACJI O KREATORACH
WARTOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA**

Wstęp

Jednymi z obszarów informacji, które obecnie budzą szczególne zainteresowanie użytkowników sprawozdań, to te, które pozwalają na poznanie perspektyw tworzących wartość jednostki. Taką perspektywę stanowią komponenty kapitału intelektualnego, które przyczyniają się do generowania strumieni przyszłych korzyści i są uznawane za główny kreator wartości rynkowej współczesnych przedsiębiorstw.

Jednak zindywidualizowana i zróżnicowana natura aktywów niematerialnych stanowi podstawowy problem w zakresie możliwości prezentowania ich za pomocą sprawozdań. Sprawozdawczość finansowa, oparta na tradycyjnych instrumentach, pomija kluczowe elementy kapitału intelektualnego, tj. wiedzę zgromadzoną w organizacji, procesy wewnętrzne, markę czy też relacje z klientami oraz partnerami.

Ograniczenie raportowania tylko do sprawozdawczości finansowej przyczynia się do zwiększenia dysproporcji informacyjnej między interesariuszami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Brak dostatecznych informacji o głównych kreatorach wartości, jakimi są komponenty kapitału intelektualnego, zwiększa ryzyko podejmowania błędnych decyzji w oparciu o niepełne dane o firmie.

Biorąc powyższe pod uwagę, poszukuje się ciągle innowacyjnych rozwiązań w zakresie możliwości ujmowania w sprawozdaniach tej niematerialnej sfery przedsiębiorstwa, co niewątpliwie przyczyni się do¹:

¹ G. Urbanek, *Pomiar kapitału intelektualnego i aktywów niematerialnych przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 158.

- „objaśnienia” różnicy pomiędzy wartością rynkową a księgową przedsiębiorstwa,
- poprawy jakości komunikowania z interesariuszami na temat rzeczywistej wartości i perspektyw przedsiębiorstwa,
- zmniejszenia asymetrii między wewnętrznymi a zewnętrznymi interesariuszami przedsiębiorstwa.

Do dnia dzisiejszego opracowano wiele koncepcji dotyczących raportowania kapitału intelektualnego. Jednak tylko niektóre z nich opierają się na dojrzałych koncepcjach propagowanych przez instytucje regulacyjne i organy środowiskowe. Dlatego też w celu wypracowania wspólnego modelu sprawozdawczości kapitału intelektualnego, o jasno sprecyzowanych ramach koncepcyjnych, podejmowane są działania mające na celu łączenie różnych inicjatyw i ich instytucjonalizowanie.

Celem artykułu jest przedstawienie problematyki raportowania kapitału intelektualnego.

1. Sprawozdawczość przedsiębiorstw a kapitał intelektualny

Problem kompletności i dostępności do informacji ekonomicznych generowanych przez jednostki gospodarcze, jest zagadnieniem niezwykle ważnym. Jednymi z obszarów informacji, które obecnie budzą szczególne zainteresowanie użytkowników sprawozdań, są te, które dotyczą kreatorów wartości rynkowej przedsiębiorstw. Niewątpliwie jest nim kapitał intelektualny, na który składają się m.in. prawa do wzorów, znaki towarowe, kultura organizacyjna, procesy zarządzania, zdolności innowacyjne, relacje z klientami, posiadane marki.

Aktywa niematerialne obarczone są jednak nadmiernym optymizmem, co stoi w zasadniczej sprzeczności z konserwatyzyzmem rachunkowości, której produktem finalnym jest sprawozdawczość finansowa². Powoduje to, iż na dzień dzisiejszy przedsiębiorstwa mają możliwość prezentowania aktywów niematerialnych w sprawozdaniu finansowym, jednak w niewielkim zakresie. W większości zaliczane są one do tzw. wartości ukrytych, które nie są identyfikowalne przez rachunkowość jako aktywa, a co się z tym wiąże – nie są wyceniane i prezentowane w sprawozdaniu finansowym. Ograniczeniem w aktywowaniu pozycji kapitału intelektualnego są przede wszystkim przyjęte kryteria uznawania aktywów niematerialnych za pozycję bilansową. Dotyczy to możliwości: zidentyfikowania zasobu, sprawowania

² M. Boniecki, *Kapitał intelektualny w rachunkowości*. „Problemy rachunkowości” 2005, nr 3, s. 25.

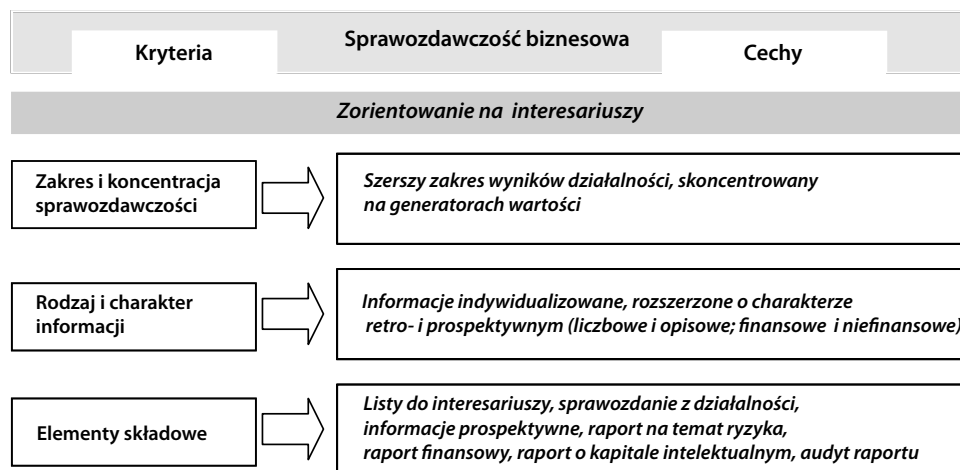
nad nim kontroli oraz wiarygodnej wyceny. Również wiele jednostek przyjmuje w swojej polityce rachunkowości zasadę bezpośredniego ujmowania tego rodzaju wydatku bezpośrednio w kosztach operacyjnych, a nie jako składnika majątkowego. Inne ograniczenie to takie, że nie zawsze firmy są zainteresowane wyodrębnianiem i wyceną pozycji składających się na aktywa niematerialne. Z problemem takim można się spotkać w przypadku nabycia innych jednostek, gdy w procesie alokacji ceny nabycia istnieje możliwość zidentyfikowania i aktywowania licznych komponentów kapitału intelektualnego, takich jak marki i znaki towarowe, relacje z klientem, listy klientów, bazy danych, umowy licencyjne, tajemnice handlowe. Są one wówczas wyłączane z nabytej „wartości firmy”. W związku z tym, iż charakteryzują się one zróżnicowanym okresem ekonomicznego użytkowania, co znajduje swoje odzwierciedlenie w poziomach wyniku finansowego w kolejnych okresach sprawozdawczych, firmy mogą skupić się przede wszystkim na rozpoznaniu tych aktywów, które generują korzystne warunki w krótkim okresie.

Obowiązujące obecnie standardy sprawozdawczości finansowej są więc coraz częściej krytykowane za swoją nieadekwatność do współczesnych realiów. Dotyczy to przede wszystkim ich przydatności w zakresie informowania o głównych kreatorach wartości³. Biorąc jednak pod uwagę specyficzny charakter aktywów niematerialnych, innowacje w sprawozdawczości finansowej są obecnie bardzo trudne. Co prawda podejmowane są próby rozszerzenia bilansu o pozycje aktywów niematerialnych, jednak na dzień dzisiejszy są to rozwiązania nowatorskie i trudne do praktycznej weryfikacji.

³ Już w latach sześćdziesiątych zaczęto dostrzegać, że sprawozdanie finansowe nie daje pełnego obrazu przedsiębiorstwa. Judy Lewent, dyrektor finansowy Merck & Co, stwierdziła, że w firmach opartych na wiedzy rachunkowość nie jest w stanie uchwycić niczego naprawdę istotnego. Niedoskonałość i uniwersalność tradycyjnego sprawozdania finansowego podważył też K.E. Sveiby, w opublikowanym w 1989 r. Raporcie Konrada dowodząc, że w warunkach zmieniającego się otoczenia biznesu znaczenie finansowych wskaźników ulega dewaluacji. Jako antidotum na zaistniałą sytuację zaproponował skupienie się w większym stopniu na pozafinansowych wskaźnikach i informacji. K.E. Sveiby, *The Invisible Balance Sheet: Key indicators for accounting, control and valuation of how – know companies*, www.sveiby.com.au. Niską przydatność informacyjną sprawozdania finansowego w zakresie komunikowania o niematerialnych zasobach podkreślają też B. Lev i P. Zarowin. Ten stan rzeczy przypisują zarówno zwiększającemu się znaczeniu nie raportowanych do tej pory aktywów niematerialnych, jak i też trudnościom w dostosowaniu zmian w modelu raportowania finansowego do szybko zmieniającego się otoczenia biznesowego. Szerzej: B. Lev, P. Zarowin, *The Boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them*, „Journal of Accounting Research” 1999, Vol. 37 (2), s. 353-385.

Odpowiedzią ze strony teorii, jak i praktyki na zaistniały problem jest ewolucja w kierunku sprawozdawczości biznesowej, która wykracza poza ramy sprawozdawczości finansowej i opracowuje współczesny (optymalny) raport roczny przedsiębiorstwa. Cechy sprawozdawczości biznesowej ilustruje schemat 1.

Schemat 1. Cechy sprawozdawczości biznesowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Marcinkowska: *Raportowanie wartości spółki dla inwestorów*, w: *Metody wyceny spółki. Perspektywa klienta i inwestora*, red. M. Panfil, A. Szablewski, Poltext, Warszawa 2006, s. 619, 632.

W ramach sprawozdawczości biznesowej informacje o aktywach niematerialnych ujmowane są w formie oddzielnego raportu. Poziom szczegółowości informacji o aktywach niematerialnych zawarty w raporcie musi być zgodny z deklarowaną strategią firmy, a jednocześnie spełniać oczekiwania i wymagania odbiorców informacji. Biorąc to pod uwagę, formułowane są założenia dotyczące sporządzania sprawozdania o aktywach niematerialnych, które pozwolą na zapewnienie wysokiej jakości prezentowanych informacji⁴:

- przekazywana informacja powinna dotyczyć zdolności firmy do tworzenia wartości,
- model raportowania powinien być oparty na rodzaju relacji między poszczególnymi elementami i składnikami aktywów niematerialnych, natężeniu ich wzajemnych interakcji oraz ich bezpośrednich efektach,

⁴ S. Kasiewicz, W. Rogowski, M. Kicińska, *Kapitał intelektualny. Spojrzenie z perspektywy interesariuszy*. Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006, s. 174.

- raport musi zawierać informację o stabilności aktywów niematerialnych i czynnikach powodujących zmiany w ich wartości, jak też o rozmiarach dostępnych aktywów niematerialnych.

Prezentowanie informacji o kapitale intelektualnym w praktyce stwarza jednak wiele problemów. Pierwszy podstawowy to ten, iż obecnie brak jest wypracowanego standardu lub nawet powszechnie obowiązującego wzorca sprawozdania o kapitale intelektualnym.

2. Schematy raportowania o kapitale intelektualnym

Zindywidualizowana i zróżnicowana natura aktywów niematerialnych stanowi podstawowe ograniczenie w możliwości ich komunikowania w formie tradycyjnych sprawozdań finansowych. W związku z tym podejmowane są ciągle próby opracowania sposobu informowania interesariuszy o niematerialnych zasobach jednostki. Pojawia się w tym zakresie wiele projektów dotyczących jego raportowania. Część z nich znalazła praktyczne zastosowanie, natomiast inne są wyłącznie instrumentem wykorzystywanym przez jego twórców, bądź też nadal znajduje się w sferze opracowanych koncepcji⁵.

Pierwsze próby włączenia kapitału intelektualnego do sprawozdań finansowych były podejmowane już w latach 60. w ramach opracowywanej koncepcji rachunkowości zasobów ludzkich⁶. Jednak pierwszym⁷ mającym praktyczne zastosowanie narzędziem do identyfikacji i sterowania kapitałem intelektualnym był raport roczny opracowany przez L. Edvinssona wraz ze specjalistami Skandii AFS – Nawigator Kapitału Intelektualnego (Nawigator Skandii). Raport ten umożliwia ujęcie kapitału finansowego i intelektualnego organizacji, co pozwala na zobrazowanie przeszłych dokonań organizacji (perspektywa finansowa), jak też jej aktualnego stanu i perspektyw rozwojowych (kapitał intelektualny). Przy jego tworzeniu oparto się na założeniu, że różne typy kapitału mają odrębny obszar wpływu, możliwy do pomiaru przy użyciu odpowiedniej grupy wskaźników,

⁵ B. Mikula, A. Pietruszka-Ortyl, A. Potocki, *Podstawy zarządzania przedsiębiorstwem w gospodarce opartej na wiedzy*, Difin, Warszawa 2007, s. 93.

⁶ P.H. Sullivan, A. Brief, *History of the Intellectual Capital* (<http://www.sveiby.com/articles/icmmovement.htm>)

⁷ Wcześniej w 1989 roku taką próbę podjęła firma konsultingowa WM-Data, która jako pierwsza organizacja na świecie opublikowała dodatek do raportu rocznego poświęcony kapitałowi intelektualnemu.

które nie występują w tradycyjnie sporządzanych sprawozdaniach finansowych. W Nawigatorze wyodrębniono pięć elementów (obszarów) wpływu kapitału intelektualnego: finansowy, klientów, procesów, odnowy i rozwoju, zatrudnionych (ludzki)⁸. Są to obszary, z których wywodzi się wartość kapitału intelektualnego i na których firma powinna koncentrować swoją uwagę. Nawigator pozwala na generowanie informacji o całościowej sytuacji przedsiębiorstwa. Model raportu opiera się na założeniu, że prawdziwa wartość firmy kryje się w jej zdolności do generowania stałej wartości w procesie wdrażania wizji i strategii. Na podstawie strategii można określić czynniki sukcesu, które muszą być maksymalizowane⁹.

Oprócz Nawigatora Kapitału Intelektualnego wypracowano szereg innych propozycji dotyczących wizualizacji kapitału intelektualnego. Do najbardziej znanych modeli można zaliczyć: Monitor Aktywów Niematerialnych (*Intangible Assets Monitor*) K.E. Sveiby'ego, model oceny kapitału intelektualnego oparty na koncepcji Karty Łańcucha Wartości (*Value Chain Scoreboard – VCS*) B. Leva, IC-Index, Zrównoważoną Kartę Wyników (*Balanced Scorecard*) autorstwa R.S. Kaplana i D.P. Nortona czy też duński projekt pomiaru kapitału intelektualnego¹⁰.

Zrównoważona Karta Wyników (*Balanced Scorecard – BSC*)¹¹ koncentruje się przede wszystkim na włączeniu kapitału intelektualnego do strategii firmy i połączeniu z ogólną wizją rozwoju przedsiębiorstwa. Wykorzystuje spójny system finansowych i pozafinansowych wskaźników do bieżącej oceny stanu organizacji oraz zakłada przedstawienie strategii w postaci zestawu mierzalnych celów niezbędnych do realizacji misji przedsiębiorstwa. Obok czynnika finansowego,

⁸ Obszar finansowy opisuje przeszłość firmy, czyli gdzie organizacja znajdowała się w określonym momencie i opiera się na tradycyjnych wskaźnikach finansowych. Obszar klientów i procesów reprezentuje teraźniejszość i działania, na których obecnie koncentruje się organizacja. Mierzy on kapitał relacji z klientami oraz odpowiednią część kapitału strukturalnego. Obszar innowacji i rozwoju przedsiębiorstwa, który wybiega w przyszłość. Opiera się na wskaźnikach, które pokazują zarówno, jak przedsiębiorstwo przygotowuje się do przyszłości (np. poprzez szkolenia pracowników, prace nad nowymi produktami), ale także jak efektywnie wykorzystuje informacje z przeszłości (np. poprzez unowocześnianie produktów, wdrażanie nowych strategii). Ostatni element koncentruje się na czynniku ludzkim, czyli aktywnej sile organizacji, mającej wpływ na pozostałe obszary. Szerzej na ten temat: L. Edvinsson, M.S. Malone, *Kapitał intelektualny*, PWN, Warszawa 2001, s. 56-101.

⁹ S. Kasiewicz, W. Rogowski, M. Kicińska, *Kapitał intelektualny...*, op. cit., s. 139.

¹⁰ A. Jaruga, J. Fijałkowska, *Kapitał intelektualny – wyzwanie dla rachunkowości*, „Rachunkowość” 2003, nr 11, s. 20.

¹¹ Metoda popularna w praktyce, wdrożona przez wiele przedsiębiorstw w Polsce pod potrzeby zarządzania strategicznego.

stanowiącego integralną część, BSC komunikuje o trzech podstawowych grupach aktywów niematerialnych niezbędnych w realizacji strategii: strategiczne kompetencje (strategiczne umiejętności i wiedza pracowników), strategiczne technologie (systemy informacyjne, bazy danych), klimat dla działania (kultura organizacyjna).

BSC pozwala na realizację dwóch głównych zadań. Pierwsze to możliwość przełożenia strategii firmy na różne obszary jej działalności. Drugie to możliwość komunikacji strategii na wszystkich poziomach firmy. Organizacja i zdolność organizacji do osiągnięcia wyznaczonych celów rozpatrywana jest w czterech podstawowych, ściśle ze sobą powiązanych perspektywach: finansowej, klienta, procesów wewnętrznych rozwoju i wzrostu¹².

Monitor aktywów niematerialnych (*Intangible Assets Monitor*)¹³ służy przede wszystkim do monitorowania stanu zasobów niematerialnych. Zgrupowane są one w ramach trzech kategorii: struktury zewnętrznej (relacje pomiędzy firmą a jej otoczeniem, w tym zwłaszcza umiejętność nawiązywania i podtrzymywania dobrych kontaktów z klientami), struktury wewnętrznej (wszystkie aktywa niematerialne będące własnością firmy, nie uwzględnione w bilansie), kompetencji indywidualnych (wiedza i umiejętności pracowników). K.E. Sveiby, tworząc swoją metodykę, skupił się na realizacji procesów zarządczych wewnątrz przedsiębiorstwa, jak i wsparciu zewnętrznego raportowania. Monitor opiera się na szeregu mierników, zgrupowanych w czterech kategoriach: wyznaczniki wzrostu, wyznaczniki odnowy, wyznaczniki efektywności, wyznaczniki stabilności. Takie ujęcie pozwala na monitorowanie stanu i zmian w poziomie aktywów niematerialnych przedsiębiorstwa. Wskaźniki modelu mierzą zarówno poziom aktywów niematerialnych, jak i związane z nimi trendy. Monitor aktywów niematerialnych może być traktowany jako uzupełnienie klasycznego systemu rachunkowości przedsiębiorstwa, co pozwala na uzyskanie pełnego jego obrazu¹⁴.

IC-Index¹⁵ jest modelem będącym wynikiem kolejnego etapu prac nad opracowaniem koncepcji wizualizacji procesu tworzenia wartości w oparciu o kapitał

¹² R.S. Kaplan, D.P. Norton, *Strategiczna karta wyników: jak przełożyć strategię na działanie*, PWN, Warszawa 2001.

¹³ Monitor aktywów niematerialnych opracowany przez Karla-Erika Sveiby'ego na bazie „Raportu Konrada”, od 1995 r. stosowany jest w spółce prowadzącej działalność konsultingową i szkoleniową Celemi.

¹⁴ K.E. Sveiby, *The New Organizational Wealth: Managing & Measuring Knowledge-Based Assets*, Berrett-Koehler Publishers, San Francisco 1997.

¹⁵ Model opracowany przez R. Roosa, J. Roosa, N. Dragonetti'ego i L. Edvinssona.

intelektualny. Ma on charakter modelu karty punktowej i łączy długą listę pojedynczych wskaźników w jeden syntetyczny indeks, którego zmiany odnoszone są do zmian wartości rynkowej przedsiębiorstwa. Wybór wskaźników i określenie ich wagi w zagregowanym indeksie zależy od kluczowych elementów kapitału intelektualnego w firmie, jej strategii, charakteru prowadzonej działalności oraz codziennych operacji gospodarczych. IC-Index pozwala na monitorowanie dynamiki kapitału intelektualnego w oparciu o wyniki uzyskane we wcześniejszych okresach¹⁶.

Karta Łańcucha Wartości (*Value Chain Scoreboard – VCS*) to model silnie ukierunkowany na raportowanie zewnętrzne kapitału intelektualnego. Opracowany przez B. Leva w celu demokratyzacji i uzewnętrzniania procesu podejmowania decyzji. Odnosi się to do komunikowania na temat kształtowania się sytuacji przedsiębiorstwa z zewnętrznymi grupami interesu. Według B. Leva najbardziej istotne dla podejmowanych decyzji są informacje dotyczące łańcucha wartości przedsiębiorstwa. Łańcuch wartości opisywany jest jako proces innowacji rozpoczynający się od fazy odkryć i nauki (obszar: wewnętrzna odnowa, posiadane zdolności sieci powiązań) poprzez implementację (obszar: własność intelektualna, technologiczna wykonalność, Internet), a kończący się na komercjalizacji nowego produktu lub usługi (obszar: klienci, wyniki działalności, perspektywy rozwoju). Dla każdego z etapów łańcucha wartości przypisywane są grupy wskaźników. Model opiera się na założeniu, że przedsiębiorstwo może tworzyć swoją wartość finansową w oparciu o będący w jego dyspozycji kapitał intelektualny, ale tylko w sytuacji współlistnienia i harmonijnego współdziałania wszystkich jego elementów składowych¹⁷.

Przedstawione modele pozwalają na identyfikację poszczególnych elementów kapitału intelektualnego oraz obrazują ich wkład w proces kreowania wartości w organizacji. Mogą one stanowić punkt wyjścia przy tworzeniu raportów rocznych przedsiębiorstwa w części dotyczącej sprawozdania o kapitale intelektualnym. Należy jednak podkreślić, iż modele te dostarczają informacji o kapitale intelektualnym, ale głównie w wartościach wyrażonych w jednostkach niefinansowych. W tym ujęciu sprawozdanie kapitału intelektualnego można zidentyfikować jako zestawienie wskaźników i modeli opisowych, które pozwalają uzyskać informacje na temat głównych generatorów wartości.

¹⁶ S. Kasiewicz, W. Rogowski, M. Kicińska, *Kapitał intelektualny...*, op. cit., s. 137.

¹⁷ B. Lev, *Intangibles: Management, Measurement and Reporting*, Brookings Institution Press, Washington 2001, s. 373.

Struktura zastosowana w większości modeli ma wiele podobnych cech, różnią się one przede wszystkim podejściem do definiowania kapitału intelektualnego, przyjętymi miernikami, jak i też celem, któremu służą. Porównanie wybranych modeli raportowania kapitału intelektualnego z punktu widzenia ich praktycznej aplikacji przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Zalety i wady wybranych modeli raportowania kapitału intelektualnego

Zalety	Wady
Nawigator Skanii	
<ul style="list-style-type: none"> • wielowymiarowa propozycja rozwiązań w zakresie pomiaru oraz prezentacji poszczególnych składników kapitału intelektualnego • zawiera rozbudowany system wskaźników • wskaźniki prezentowane są w sposób zrozumiały, mający walory aplikacyjne • pozwala na stworzenie własnych mierników w oparciu o zaproponowaną listę • czytelna agregacja składników kapitału intelektualnego • powiązanie obszaru finansowego z obszarami kreującymi aktywa niematerialne (poszukiwanie zależności) • umożliwia porównanie przedsiębiorstw 	<ul style="list-style-type: none"> • zastosowanie przede wszystkim przy rozbudowanych strukturach i zależnościach przedsiębiorstwa • ograniczona przydatność w prognozowaniu rozwoju przedsiębiorstwa • subiektywny dobór wskaźników, co zmniejsza uniwersalny charakter pomiaru
Zrównoważona Karta Wyników	
<ul style="list-style-type: none"> • logicznie powiązany system mierników • pozwala na ocenę wyników finansowych przy jednoczesnym monitorowaniu postępów w budowie i pozyskiwaniu aktywów niematerialnych • pozwala na uzyskanie informacji na temat poziomu realizacji celów w wyznaczonych obszarach osiągnięć, np. technologii, klientów • interesująca propozycja jakościowych wskaźników 	<ul style="list-style-type: none"> • wdrożenie modelu wymaga wcześniejszego ścisłego określenia wiązki celów • nie dostarcza informacji na temat pomiaru zasobów niematerialnych, jak też przepływu między komponentami kapitału intelektualnego (układ statyczny) • ograniczony zakres informacji na temat otoczenia zewnętrznego • ograniczona możliwość porównań między firmami
Monitor Aktywów Niematerialnych	
<ul style="list-style-type: none"> • szerokie instrumentarium do pomiaru aktywów niematerialnych • wskazuje czynniki, które będą miały w przyszłości kluczowe znaczenie • możliwość wyboru optymalnego zestawu wskaźników 	<ul style="list-style-type: none"> • większość proponowanych wskaźników charakterystyczna dla rozbudowanych struktur dużego przedsiębiorstwa • dość skomplikowana analiza wyników • ograniczona przydatność do porównań między przedsiębiorstwami.

IC-Index	
<ul style="list-style-type: none"> • elastyczny i dynamiczny model • monitoruje zmiany w przepływach kapitału intelektualnego • przedstawia wiele dodatkowych informacji o zdolności do tworzenia wartości w firmie • umożliwia ogólne spojrzenie na przedsiębiorstwo • pozwala na lepsze zrozumienie wpływu podejmowanych działań i decyzji na kapitał intelektualny 	<ul style="list-style-type: none"> • oparty na subiektywnym doborze wskaźników, co ogranicza uniwersalność metody pomiaru • ogranicza się do pomiaru wyłącznie zmian w przepływach kapitału intelektualnego • złożony model, trudny do praktycznej aplikacji
Karta Łańcucha Wartości	
<ul style="list-style-type: none"> • koncentracja na innowacyjności, która jest jednym z najważniejszych determinantów wzrostu • odzwierciedla związek pomiędzy wykorzystanymi wskaźnikami a rynkową wartością przedsiębiorstwa • wystandaryzowane wskaźniki umożliwiające porównania między przedsiębiorstwami 	<ul style="list-style-type: none"> • brak jednoznacznej prezentacji wskaźników • nie operuje poziomami optymalnymi w odniesieniu do przyjętych wskaźników, co może utrudnić ich ocenę

Źródło: opracowanie własne.

Każdy z przedstawionych modeli może przynieść w przypadku jego zastosowania szereg korzyści, ale też każdy z nich obarczony jest wadami. Do dnia dzisiejszego żaden z nich nie znalazł powszechnego zastosowania. Jednak ich koncepcje i założenia często są punktem wyjściowym do opracowywania przez firmy własnych raportów rocznych¹⁸ zawierających informacje o kapitale intelektualnym. Przykładami są raporty takich firm, jak: ABB, Dow Chemical, Merck, Hewlett-Packard, Telia. Na dzień dzisiejszy te innowacyjne praktyki stosowane są przede wszystkim w sektorach zaawansowanych technologii, usługach finansowych i usługach biznesowych¹⁹.

Efektem powyższych działań jest opracowywanie wciąż nowych wzorców sprawozdania o kapitale intelektualnym. Jednak tylko niektóre z nich opierają się na dojrzałych koncepcjach propagowanych przez instytucje regulacyjne. Tym-

¹⁸ Wiele opracowywanych raportów opiera się na Nawigatorze Skandii, który jest zbudowany na bardzo dobrym fundamencie teoretycznym, a oprócz tego jest bardzo dobrze zakorzeniony w praktyce gospodarczej.

¹⁹ D. Dobija, *Metodyka szacowania wiedzy*, w: *Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie*, red. B. Wawrzyniak, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2003, s. 282.

czasem interesariusze zewnętrzni oczekują, że prezentowana w sprawozdaniu informacja o kapitale intelektualnym będzie rzetelna i obiektywna oraz będzie możliwe porównanie raportów różnych firm. Wymaga to więc standaryzacji oraz całościowego ujęcia nie tylko schematu raportowania, ale także informacji prezentowanej w raporcie²⁰.

Założeniem jest wypracowywanie wspólnego modelu sprawozdawczości kapitału intelektualnego, o jasno sprecyzowanych ramach koncepcyjnych, kryteriach doboru i prezentacji mierników²¹. Dlatego też w celu wypracowania standardu sprawozdania o kapitale intelektualnym w ostatnich latach podejmowane są próby łączenia odrębnych inicjatyw i ich instytucjonalizowania. Taka inicjatywą jest wdrażany do praktyki przedsiębiorstw – Bilans Wartości Niematerialnych (*Intellectual Capital Statement*)²². Jest on skierowany przede wszystkim do firm, o których sukcesie decyduje kapitał intelektualny. Intencją Bilansu Wartości Niematerialnych jest umożliwienie organizacji określenie składników kapitału intelektualnego, komunikowanie go interesariuszom oraz wdrożenie działań na rzecz jego rozwoju. Jego podstawą jest określenie wizji oraz łańcucha wartości w danej organizacji. Określane są w nim współzależności pomiędzy poszczególnymi wymiarami kapitału intelektualnego (kapitałem ludzkim, strukturalnym i relacyjnym) oraz ich wpływ na sukces biznesowy. Umożliwia to pokazanie znaczenia poszczególnych elementów kapitału intelektualnego dla osiągnięcia sukcesu.

Zakończenie

W teorii i praktyce zarządzania wzrostem wartości przedsiębiorstwa coraz większego znaczenia nabiera umiejętność identyfikacji tzw. generatorów wartości. Kreatorami wartości przedsiębiorstw są zarówno aktywa materialne, jakie ono posiada, jak też zasoby nie mające postaci materialnej, tj. wiedza i umiejętności pracowników, kultura organizacji, zasoby informatyczne, kontakty z klientami, listy klientów, marki handlowe, prawa autorskie.

²⁰ S. Kasiewicz, W. Rogowski, M. Kicińska, *Kapitał intelektualny...*, op. cit., s. 174.

²¹ M. Marcinkowska, *Roczny raport z działań i wyników przedsiębiorstwa. Nowe tendencje w sprawozdawczości biznesowej*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 208.

²² Koncepcja sprawozdania kapitału intelektualnego oparta jest na doświadczeniach duńskich. Objęta obecnie projektem realizowanym na poziomie europejskim, którego celem jest opracowanie zharmonizowanej europejskiej metodologii InCaS, opracowanie narzędzia komputerowego, które pozwoli tę metodologię wdrażać oraz udostępnienie jej innym przedsiębiorcom. Po raz pierwszy tym projektem objęto również przedsiębiorstwa w Polsce.

Jednymi z obszarów informacji, które obecnie budzą szczególne zainteresowanie użytkowników sprawozdań, są te, które pozwalają na poznanie kapitału intelektualnego tworzącego wartość jednostki. Jednak tradycyjny system sprawozdawczości finansowej nie odzwierciedla pełnego portfela aktywów firmy. Kluczowe składniki aktywów niematerialnych nie spełniają wymogów prezentacji ich w sprawozdaniu finansowym ze względu na przyjęte kryteria uznawania aktywów za pozycję bilansową.

W odpowiedzi na pojawiające się stwierdzenia o zmniejszaniu się wartości tradycyjnego modelu raportowania i potwierdzeniu tego faktu przez badania empiryczne poszukuje się optymalnego rozwiązania, które pozwoli na komunikowanie aktywów niematerialnych interesariuszom. Biorąc jednak pod uwagę specyficzny charakter aktywów niematerialnych, innowacje w sprawozdawczości finansowej są obecnie bardzo trudne. Podejmowane są co prawda próby kompleksowego ujęcia aktywów niematerialnych w sprawozdaniu finansowym, jednak na dzień dzisiejszy są to rozwiązania nowatorskie i niełatwe do praktycznej weryfikacji. Dlatego też docelowe rozwiązania w tej dziedzinie z pewnością będą musiały przyjąć formę wychodzącą poza ramy aktualnie obowiązującego sprawozdania finansowego.

Wypracowane do tej pory modele raportowania kapitału intelektualnego można podzielić na dwie grupy. Pierwsza obejmuje uniwersalne modele, które pierwotnie opracowane zostały w celu prezentacji nowej metodologii, a dopiero później zaadaptowane i zastosowane w praktyce konkretnych przedsiębiorstw (m.in. Zrównoważona Karta Wyników, Monitor Aktywów Niematerialnych, Karta Łańcucha Wartości). Druga to modele, które zostały opracowane pierwotnie dla indywidualnych przedsiębiorstw lub w celach komercyjnych (m.in. Nawigator Skandii, IC-Index). Ich cechą jest dostosowanie do specyfiki tych przedsiębiorstw.

Jednak jak dotychczas nie udało się wypracować standardu dotyczącego raportowania kapitału intelektualnego. Dlatego też niektóre przedsiębiorstwa samodzielnie podejmują próby opracowania modeli sprawozdań z kapitału intelektualnego, które są dostosowane do ich specyfiki i uwypuklają ich najważniejsze cechy. Przygotowywane przez nie sprawozdania o kapitale intelektualnym ujmowane są z reguły jako dodatkowe informacje w raportach rocznych. Zawierają one nie tylko liczby i wskaźniki, ale także opisy o posiadanym kapitale intelektualnym oraz o sposobie jego wykorzystania.

INTELLECTUAL CAPITAL STATEMENT – SOURCE OF INFORMATION ABOUT COMPANY VALUE CREATORS

Summary

The accounting standards which are currently in force do not keep up with the new ways of creating and materializing enterprise value. It refers to their suitability for intangible assets reporting. The gap in this field has been completed by working on models of reporting of intellectual capital which exceeds the accounting system. Many methods of reporting of intellectual capital have been developed but only a few of them are based on mature concepts. Thus, in order to work out a common system of intellectual capital reporting within clearly specified conceptual frames different initiatives have been merged.

Translated by Grażyna Michalczuk